Rok XVIII. Styczeń — Luty 1920. Nr. 1 i 2.

PRZEWODNIK OŚWIATOWY

ORGAN TOWARZYSTWA SZKOŁY LUDOWEJ.

Adres redakcji i administracji: Kraków, ul. św. Anny 5. T. S. L.
Przedpłata rocznie 24 M (dla członków T. S. L. i czytelń 18 M rocznie).

Kursy społeczno-oświatowe.

I. Potrzeba i znaczenie.

W trosce o przyszłość i rozwój własnego państwa musi społeczeństwo zwracać baczną uwagę na wychowanie obywatelskie, na przygotowanie młodzieży do życia publicznego. W przeżywanym obecnie nowym okresie naszych dziejów zagadnienia te wysuwają się na plan pierwszy, poruszają serca, zajmują umysły dbałe o przyszłość państwa i narodu, w uznaniu zasady, że taką będzie Rzeczpospolita, jakie wychowanie jej obywateli. Zagadnienie wychowania obywatelskiego wtedy dopiero znajdzie rozwiązanie, gdy pracę rozdzieli się harmonijnie między dwa czynniki: szkołę i organizacje społeczne. Współdziałanie i uzupełnianie się obu tych czynników może wytworzyć z czasem stan, że każdy obywatel, wstępujący w życie publiczne, będzie do niego przygotowany, będzie siłą czynną, pełną świadomości swych obowiązków i praw społecznych i państwowych.

Szkolnictwo polskie spełni niewątpliwie to zadanie, wprowadzając w swój program w odpowiednim stopniu nauki jako osobny przedmiot naukę obywatelską, podobnie jak wprowadziły ją inne społeczeństwa, we Francji jako „Instruction civique", w Szwajcarji „Vaterlandskunde", w Niemczech „Bürgerkunde", w Czechach „nauka obczanska", w Rosji „Otieczestwowiedienie". W Polsce należy w tym względzie nawiązać do świetnych tradycji naszej Komisji Edukacyjnej, która pierwsza w Europie uznała obywatelskie wychowanie młodzieży za swe najważniejsze zadanie, chcąc przez reformę szkolną i przygotowanie zastępów dzielnych obywateli ratować ginącą Rzeczpospolitą.

Działalność wychowawczo-obywatelska szkoły ograniczy się jednak tylko do części młodzieży, korzystającej z nauki w szkołach ludowych wyższego typu, w szkołach średnich, wyższych i zawodowych. Pozostanie spory zastęp młodzieży, która z wykształceniem elementarnem wróci na wieś do pracy gospodarczej

na roli lub rzemiosł i zawodów praktycznych w miastach. Uzupełnić i rozwijać to, co dała tej młodzieży szkoła, wypełnić braki wykształcenia ogólnego i dać wychowanie obywatelskie, będzie zadaniem instytucji społecznych. Nadto należy liczyć się z okolicznością, że jeszcze sporo czasu upłynie, zanim szkolnictwo polskie stanie na odpowiednim potrzebom narodu i państwa poziomie tak pod względem sił nauczycielskich i organizacji, jak i pod względem wyposażenia w techniczne środki naukowe.

Zanim jednak powyższe dwa czynniki t. j. szkoła i pozaszkolne wychowanie młodzieży w organizacjach społecznych dadzą państwu obywateli z rozbudzonem poczuciem odpowiedzialności i obowiązków, a społeczeństwu umiejętnych, świadomych dróg i celów pracy społecznej pracowników, należy przygotowywać ich drogą kursów uświadomienia narodowego i obywatelskiego i kursów dla pracowników społeczno-oświatowych.

Potrzeba takich kursów uwydatni się bardziej, jeżeli weźmiemy pod uwagę przyspieszone tempo rozwoju stosunków społecznych i gospodarczych w okresie, który przeżywamy. Budując państwo własne, należy mu dać nietylko dobrą organizację polityczną, dobry ustrój administracyjny i nadać właściwe kierunki zdrowego rozwoju społecznego, ale trzeba także wytworzyć i dostosować do nowych zadań organizacje gospodarcze, zawodowe, społeczne i kulturalne. Do tego potrzebni kierownicy i pracownicy, zdający sobie jasno sprawę z tych procesów rozwojowych, umiejący z życiem i potrzebami iść naprzód. Ludzie pozostający dłuższy czas zdala od rozwoju gospodarczego i życia umysłowego, narażeni są na niebezpieczeństwo, iż skostnieją w przestarzałych pojęciach i stosunki obecne i nowe potrzeby naginać zapragną do zużytego a szkodliwego szablonu.

Jednorazowe kursy społeczno-oświatowe nie potrafią naturalnie wyczerpać całkowicie przedmiotu, niemniej jednak dadzą one ogólny zarys wiadomości i wskazówki tego przedewszystkiem, co najpilniejsze i co w danych warunkach potrzeba i da się dokonać. Z drugiej jednak strony nie mogą też kursy społeczno-oświatowe ograniczyć się tylko do teorji, lecz muszą wyjść na pole praktyki, by przykładami dokonanych prac i organizacji u nas i gdzieindziej uczestników pouczyć i do czynów praktycznych zachęcić. W miarę możności należy zwiedzać dobrze działające instytucje, by na ich przykładzie dawać praktyczne pouczenia i wskazówki.

Należy odróżnić dwa rodzaje działaczy społecznych. Pierwszy to organizatorowie i instruktorzy, którzy poświęcając się wyłącznie organizacji i kierownictwu pracy społecznej będą mieli za zadanie, jako stali instruktorzy instytucji społecznych na pewne okręgi, występować z inicjatywą, dawać praktyczne wskazówki co do potrzeby i sposobu tworzenia stowarzyszeń, czuwać nad ich prawidłowym rozwojem, lustrować ich działalność, usuwać usterki, wspomagać radą i pomocą miejscowych, stałych

kierowników i pracowników stowarzyszeń. Tych przygotować i wykształcić muszą dłuższe, wielomiesięczne kursy z systematyczną nauką, dającą im tak ogólne, teoretyczne wykształcenie, jak i praktyczne zaznajomienie z różnemi działami pracy społecznej i kulturalno - oświatowej. Drugi rodzaj, to bezpośredni kierownicy i pracownicy w organizacjach społecznych i oświatowych na miejscu, związani z nimi stałem miejscem pobytu i własnemi interesami gospodarczemi, zawodowemi względnie kulturalnemi. Od nich, od ich umiejętności, uczciwości i przygotowania zależy w pierwszym rzędzie prawidłowa, owocna działalność i rozwój stowarzyszeń. Brak dostatecznej ich liczby na miejscu, dający się wszędzie odczuwać, grozi zahamowaniem a nawet upadkiem często najpotrzebniejszych i piękny rozwój zapowiadających stowarzyszeń. Dowodem tego zbyt liczne niestety wypadki, że wyjazd z danej miejscowości jednostki powoduje zastój lub upadek stowarzyszenia. Świadczy to o braku przygotowanych współpracowników, z których założyciel nie zdążył lub nie umiał wychować sobie następców. Skutki są smutniejsze, gdy na tej jednostce spoczywało kierownictwo kilku instytucji w gminie. Najpiękniejsza inicjatywa, przychodząca z zewnątrz, odpowiadająca często istotnym potrzebom gminy, nie może się zaszczepić i przyjąć, jeżeli na miejscu braknie umiejętnych rąk, któreby ją potrafiły zrozumieć, przejąć i w czynie przeprowadzić.

Tych bezpośrednich, miejscowych kierowników i pracowników powinny wychowywać, dokształcać, zachęcać i podniecać krótsze, kilko lub kilkunastodniowe kursy społeczno - oświatowe.

II. Organizacja kursów.

Towarzystwo Szkoły Ludowej, rozumiejąc potrzebę i wartość takich właśnie działaczy miejscowych, gminnych, urządzało kursy oświatowe dla kierowników czytelń. Szczególniej Koła akademickie T. S. L. krakowskie i lwowskie, oraz niektóre prowincjonalne, przeprowadzały je z dużym pożytkiem dla uczestników, jakkolwiek pod względem metodycznym kursy te wykazywały pewne braki. Przedewszystkiem na kursy przybywali uczestnicy z całego kraju, przysyłani przez Koła i czytelnie T. S. L., działające często w bardzo odmiennych warunkach. Powtóre przygotowanie uczestników było bardzo różne, skutkiem czego mniej lub zupełnie nieprzygotowani mało korzyści odnieśli z kursu. To były błędy zasadnicze, których należy unikać. Po pierwsze kursy społeczno-oświatowe powinny być urządzane na ciaśniejszym terenie, mianowicie powiatami na okręg działalności jednego lub kilku Kół T. S. L., najlepiej na obszar jednego Związku okręgowego T. S. L. Powtóre Koła i czytelnie powinny uprzednio porozumieć się co do charakteru kursu, aby obesłać je uczestnikami z pewnem, choćby elementarnem przygotowaniem, aby wykłady i ćwiczenia mogły odbywać się możliwie z równą korzyścią dla wszystkich.

Wprawdzie w miastach prowincjonalnych napotka się na trudności w wyszukaniu prelegentów, jednak w każdem takiem mieście zapobiegliwe Koła względnie Związek okręgowy znajdzie dostateczny zastęp ludzi, którzy na podstawie swego wykształcenia, praktyki życiowej i zawodowej, znajomości okręgu i kooperatyw wiejskich będą mogli objąć i po przygotowaniu się korzystnie przeprowadzić wykłady i ćwiczenia na kursie.

Profesor szkoły średniej, nauczyciel, adwokat, urzędnik sądowy, podatkowy czy administracyjny, lekarz, adwokat, każdy z nich będzie mógł objąć jeden z przedmiotów jużto bliżej stojący jego zawodowego przygotowania, jużto przedmiot, z którym w praktycznem życiu obywatelskiem i społecznem bliżej się zapoznał, wreszcie znajdzie tematy godne uwzględnienia w programie kursów, o których potrafi mówić z ludem i o których potrzebie popularyzowania względnie rozpowszechniania jest przeświadczony. Dla jednolitego jednak przeprowadzenia kursu, trzeba powierzyć jednemu naczelne jego kierownictwo. Kierownik kursu musi cały czas przebywać z uczestnikami, utrzymywać z nimi bliskie i serdeczne stosunki, aby orjentować się jaką korzyść odnoszą z wykładów i ćwiczeń, i dawać im wskazówki i rady, a przedewszystkiem przeprowadzać praktyczne ćwiczenia i pokazy, aby uczestników nauczyć organizacji i prowadzenia czytelni, bibljoteki, zebrań, wykładów, organizowania teatru amatorskiego, związku młodzieży, obchodów narodowych oraz stowarzyszeń i spółek, które mogą i powinny działać na terenie gminy. Dlatego też kierownikiem kursu powinien być doświadczony działacz oświatowy i społeczny, umiejący tworzyć środowiska kulturalne i ekonomiczne i niemi kierować.

Program kursu powinien być urozmaicony aby nie nużyć i jednostronnie przeładowywać słuchaczy, przytem jednak powinien być tak zestawiony, aby tworzył pewną całość, dającą obok ogólnych wskazań i wiadomości, również praktyczne informacje i wskazówki co do pracy oświatowo-kulturalnej i społeczno-gospodarczej. Nadto program powinien być zastosowany do stanu i potrzeb okręgu, dlatego obok tematów ogólnych powinny być tematy z dziedziny gospodarstwa wiejskiego, organizacji spółek rolnych i kredytowych, a także z dziedziny wychowania, hygjeny społecznej i t. p., słowem kurs powinien być odbiciem życia i potrzeb ludności.

Podany na innem miejscu ramowy program kursów uświadomienia narodowego i obywatelskiego (dla kierowników czytelń i pracowników społeczno oświatowych) stanowi ogólną podstawę i zarys programu takich kursów, który należy uzupełnić, zmienić, słowem dostosować go do realnych warunków okręgu, uwzględniając czas trwania, jakość uczestników pod względem wieku i przygotowania, ilość i dobór prelegentów oraz kierunek i dział pracy, dla którego kierowników i pracowników ma przedewszystkiem kurs przygotować.

Również czas trwania kursu powinien być dłuższy, aby móc wyczerpać poszczególne tematy bez przeładowania słuchaczy wielką ilością wykładów w jednym dniu, a także zostawić czas na ćwiczenia praktyczne, wolne pogadanki dyskusyjne, zwiedzanie instytucji społecznych. Dlatego też kurs społeczno-oświatowy powinien trwać conajmniej tydzień, w miarę możności i środków dwa tygodnie. Krótsze kursy a szczególniej jedno- lub dwudniowe przybiorą charakter raczej wieców oświatowych, które mogą i powinny być urządzane albo dla uczestników już wyrobionych celem zapoczątkowania lub pokierowania pewnym działem pracy społecznej lub też masowe dla wielkiej ilości uczestników celem informacji i propagandy pewnych spraw.

Uznając potrzebę przygotowanych i umiejętnych pracowników społecznych w gminie, trzeba przystąpić do wychowywania i kształcenia ich. Koła T. S. L. i Związki Okręgowe przy dobrej woli i pewnem wysiłku mogą na swym terenie kursy takie przeprowadzać i tym sposobem powiększyć zastęp uzdolnionych do pracy społecznej i oświatowo-kulturalnej ludzi, a tem samem pomnożyć ilość współpracowników naszej instytucji na wsi i w mieście.

A. Nowak.

Ramowy program kursów uświadomienia narodowego i obywatelskiego.

(Dla kierowników czytelń i pracowników społeczno-oświatowych).

Zadaniem kursów jest wyrabianie samodzielnych pracowników i kierowników organizacji kulturalnych i gospodarczych. — Kurs ma dać uczestnikom nietylko pewną ilość wiadomości ogólnych o państwie, obowiązkach obywatelskich i pracy społecznej, ale też podać wskazówki co do metody dalszego kształcenia się, podać odpowiednią literaturę oraz dać praktyczne wzory i wskazówki organizacji instytucji i pracy społecznej. Program powinien być zastosowany do długości kursu i przeciętnego poziomu uczestników. Przedmiot wykładów: I. Nauka o Polsce; II. Wychowanie obywatelskie; III. Zadania i organizacja pracy kulturalno-oświatowej i społecznej; IV. Ćwiczenia praktyczne.

Literatura powinna zawierać dwa działy: a) książki jako podręczniki i materjały dla prelegentów; b) książki i polecone dla uczestników dla uzupełnienia wiadomości i dalszego kształcenia się. Ilość godzin przypadająca na poszczególne przedmioty musi być dostosowana do długości kursu; na kursach jedno lub dwudniowych niektóre przedmioty mogą być pominięte, lub też kilka pokrewnych przedmiotów objętych wspólnym wykładem.

Dział I. Nauka o Polsce.

Celem wykładów danie uczestnikom syntezy wiadomości o Polsce i wzbudzenie ciekawości i zapału do poznawania Pol-

ski, jej warunków bytu i rozwoju państwowego tak w stosunkach zewnętrznych jak i urządzeń wewnętrznych. Zarys dziejów społecznych i gospodarczych Polski, jako wstęp i podstawa do poznania współczesnych stosunków społecznych i gospodarczych, oraz sił produkcyjnych Polski.

Wykłady.

1. Zarys gospodarczych dziejów Polski.
2. Zarys społecznych dziejów Polski.
3. Polska współczesna (warunki naturalne: geografja i etnografja Polski ze szczególnem uwzględnieniem ziem kresowych).
4. Siły produkcyjne Polski (geografja ekonomiczna).
5. Organizacja państwa Polskiego (ustrój władz politycznych i samorządnych — Zarząd centralny, województwa, powiaty, gminy).

Literatura dla prelegentów.

Polska w kulturze powszechnej t. I. i II. (dzieło zbiorowe).
A. Janowski: Potęga Polski, wyd. Macierzy, Warszawa 1920.
H. Witkowska: Dzieje ustroju Polski w zarysie, wyd. Warszawa 1919.
E. Maliszewski: Granice Polski, wyd. Bibl. Dzieł Wyb. 1920.
Co każdy Polak o ojczyźnie wiedzieć powinien, wyd. Bibl. Dzieł Wyb. 1920.
Mapa ziem polskich.
Sujkowski: Geografja ekonomiczna.
Dr. H. Weigt: Geografja gospodarcza ziem polskich, wyd. Kraków 1920.
Dr. Romer: Geografja t. I., II. i III.
Kumaniecki: Ustrój państwowych władz administracyjnych na ziemiach polskich, wyd. 1920.
Stanisław Lubicz: Sprawa włościjańska w Polsce porozbiorowej, wyd. Kraków 1909.
W. L. Jaworski: Prawa państwa Polskiego, wyd. Kraków 1919-20.
Cz. I. i II. Prawo polityczne, wyd. Kraków 1919.
Cz. III. Organizacja administracji państwowej — wyd. Kraków 1920.
Cz. IV. Prawo agrarne, lasowe i domeny — wyd. Kraków 1920.
Cz. V. Prawo przemysłowe, wyd, Kraków 1920.
Bolland Leon: Co produkuje Galicja a co Królestwo polskie — wyd. Kraków 1916.
St. Koszutski: Geografja Polski, bogactwo i wytwórczość — wyd. Arzta.
Henryk Radziszewski: Polska idea ekonomiczna, wyd. Arzta.
K. Angerman: Zarys naszego programu ekonomicznego — wyd. Kraków 1920.
Dr. St. Kutrzeba: Historja ustroju Polski, tom I., II., III., IV.
Dr. St. Kutrzeba: Trud budowy Polski jako jedności państwowej — wyd. Kraków 1920.

Służewski: Zarys historji handlu w Polsce — wyd. Arcta.
Rakowski: Dzieje ekonomicznego rozwoju Polski, Część I. i II., wyd. Arcta.

Dział II. Wychowanie obywatelskie.

Celem wykładów, zaznajomienie uczestników o stosunku jednostki do państwa i społeczeństwa, o prawach i obowiązkach w państwie, o obowiązkach społecznych jednostki.

Podkreślić należy obok prawno formalnego, moralny stosunek jednostki do państwa i społeczeństwa, i potrzebę etyki i moralności tak w życiu publicznem jak prywatnem.

Wykłady.

1. Jednostka a państwo. (Spełnianie obowiązków obywatelskich jako warunek uzdrowienia stosunków społecznych i podstawa zdrowia wewnętrznego i siły zewnętrznej państwa).

2. O prawach i obowiązkach obywatela (w stosunku do państwa, jego organów i urządzeń, oraz w stosunku do społeczeństwa).

4. Urabianie własnego charakteru, etyka obywatelska.

Literatura dla prelegentów.

W. Förster: O wychowaniu obywatelskiem, wyd. Gebethner 1919.
H. Witkowska: Nauka obywatelska.
Marylski: Lud i naród — wyd. Warszawa 1919.
Wańkowicz: Jak naród sobą rządzi — wyd. Warszawa 1919.
Geysztor: Rząd, skarb i wojsko – wyd. Warszawa 1919.
Ks. Kantak: Państwo, naród, jednostka — wyd. Poznań 1908.
Ks. Adamski: Patrjotyzm — wyd. „Głosy na czasie", Poznań 1919.
K. Renouvier: O obowiązkach społecznych człowieka i obywatela wyd. Gebethnera, Kraków 1906.
W. Borowski: Ogólne zasady wychowania narodowego — wyd. Warszawa 1918.
J. Strokowa: Miłość Ojczyzny — wyd. TSL. Kraków 1908.
L. Zarzeski: O wychowaniu narodowem — wyd. Gebet. 1917.
J. Milewski: Zagadnienie narodowej polityki — wyd. Kraków 1907.
S. Faguet: Kochaj Ojczyznę — wyd. Arcta 1919.
Z. Wasilewski: Na wschodnim posterunku — wyd. E. Wende, Warszawa 1919.
Karol Libelt: Rozprawy o odwadze cywilnej, miłości Ojczyzny i wychowaniu ludów.

Dział III. Zadania i organizacja pracy kulturalno-oświatowej i społecznej.

Celem wykładów zaznajomienie uczestników z tem wszystkiem, co jest do zrobienia na terenie gminy, aby ją zorganizować pod względem kulturalnym i gospodarczym. Obok ogólnych informacji o potrzebie i zadaniach pracy społecznej, wykłady

mają dać wskazówki jakie organizacje i instytucje mogą lub powinny działać na terenie gminy i powiatu, oraz podać sposób ich organizacji i prowadzenia.

Wykłady.

a) *Praca kulturalno-oświatowa na wsi.*

1. Rzut oka na dzieje kultury polskiej. (Co to jest kultura narodowa, swoistość kultury polskiej i jej cechy w porównaniu z innemi; znaczenie kultury ludowej w życiu narodowem).
2. Organizacja i prowadzenie czytelń i bibljotek.
3. Zarys organizacji Związków młodzieży (cel i zadania Kół młodzieży, ich organizacja i prowadzenie).
4. Teatr ludowy — amatorski (jego znaczenie kulturalne, sposób organizacji; związki teatrów ludowych i ich działalność.
5. Instytucje oświaty powszechnej: a) szkoła ludowa, b) Uniwersytety ludowe, c) organizacje oświatowe w Polsce; znaczenie i metody samokształcenia.

b) Praca społeczno-gospodarcza na wsi.

1. Domy ludowe (ich zadania i znaczenie społeczne i kulturalne).
2. Obecny stan gospodarczy wsi polskiej wobec nowoczesnych wymagań; (potrzeba i sposoby rozwoju i poprawy).
3. O zasadach współdzielczości i różnych typach współdzielczych stowarzyszeń rolniczych.
4. O Kółkach rolniczych (ich działalność organ. rolnicza i handlowa, Składnice powiat. i sklepy Kółek roln.).
5. O kredycie i Kasach Raiffeisena.
6. Straż pożarna i organizacja fizycznego wychowania młodzieży.
7. Organizacja kobiet i ich udział w życiu społecznem.

Literatura dla prelegentów.

St. Szczepanowski: O polskich tradycjach w wychowaniu — wyd. Lwów 1912.
Antoni Chołoniewski: Duch dziejów Polski — wyd. Kraków 1918.
Praca oświatowa, jej metody, zadania i organizacja. Dzieło zbiorowe — wyd. Kraków 1913.
Organizacja pracy T. S. L. „Przewodnik oświatowy“ Nr. 5—6 — wyd. 1919.
Dr. Stępowski. Towarzystwo Szkoły Ludowej, jak powstało, co zrobiło i do czego dąży — wyd. Kraków 1911.
Antoni Langer: Oświata pozaszkolna na terenie gminy — wyd. Warszawa 1919.
W. Mazowiecka: Instytucje ludowe wychowawczo-kształcące za granicą — wyd. Warszawa 1905.

Zakładanie ognisk dla młodzieży rękodzielniczej i przemysłowej, wyd. Kraków 1914.
Niecko: Jak organizować Koło młodzieży wiejskiej — wyd. Warszawa 1919.
A. Chętnik: Młodzież wiejska i jej organizacja — wyd. II. Warszawa 1918.
Rocznik kursów dla dorosłych, praca zbior. — wyd. Warszawa 1918.
Czerwijowski: Biblioteka powszechna. Podręcznik dla zakładających i prowadzących bibljoteki — wyd. Warszawa 1918.
Ks. Ludwiczak: Oświata pozaszkolna na podstawie statutów T. C. L. — wyd. Poznań 1903.
Ks. Ludwiczak: O wypożyczaniu ksiażek — wyd. Poznań 1916.
Kosmowska: Domy ludowe u obcych i u nas — wyd. Warszawa 1918.
L. Twarecki: Domy ludowe, ich znaczenie i potrzeba — wyd. Kraków 1919.
Z. Ludkiewicz: Zadania naszej polityki agrarnej — wyd. Geb. Warszawa 1917.
Wł. Grabski: Materjały w sprawie włościańskiej — wyd. Geb. Warszawa 1919.
Smotrycki: Kilka rad praktycznych dla organizatorów teatrów ludowych — wyd. Lwów 1910.
Ks. Ludwiczak: Teatry amatorskie. Podręcznik dla organizujących przedstawienia — wyd. Poznań 1914.
Chętnik: Dla teatrów amatorskich. Przegląd 118 sztuk teatralnych — wyd. Warszawa 1916.
Bujak Fr.: Uwagi społeczno-gospodarcze dla włościan — wyd. Lwów 1915.
Biegeleisen: Rozwój gospodarczy nowoczesnej wsi polskiej — wyd. Kraków 1916.
Bzowski: Praca społeczna wsi Wielkopolskiej.
Ks. S. Starkiewicz: Nowa wieś. Nowoczesna organizacja wsi polskiej — wyd. Włocławek 1919.
Bujak Fr.: O naprawie ustroju rolnego w Polsce.
Golińska-Daszyńska: Spółki rolnicze i handlowe — wyd. Kraków 1913.
Dr. St. Grabski: Spółki włościańskie — wyd. Kraków 1903.
J. Bek: Współdzielczość jako program życiowy — wyd. Warszawa 1918.
J. Bek. Kooperatywy spożywcze — wyd. Lwów 1916.
E. Abramowski: Idee społeczne kooperatyzmu.
Milewski: Kooperatywa i jej znaczenie w Polsce.
Z. Chmielewski: Korzyści z mleczarń współdzielczych.
Dr. Fr. Stefczyk: O zakładaniu spółek mleczarskich — wyd. Lwów 1905.
Dr. Fr. Stefczyk: O spółkach oszczędności i pożyczek (system Raifeisena) wyd. Lwów 1914.
A. Górski: Na nowym progu. Drogi do kultury narodowej — wyd. Arct.

S. Czarnowski: Rola państwa i społeczeństwa w gospodarczem życiu kraju — wyd. Warszawa P. M. Szk.
Dziedzic Jan: Jak zakładać i prowadzić składnice i sklepy Kółek rolniczych — wyd. Lwów 1916.
Ks. Trzeciak: Oświata i dobrobyt — wyd. Poznań 1905.
Plater-Zyberkowa: O pracy społecznej — wyd. Poznań 1905.
Ks. Adamski: Jak zakładać towarzystwa młodzieży — wyd. Poznań 1919.
Pietkiewicz: Zrzeszenia wiejskie — wyd. Arzta.
Szukiewicz Wojciech: Zasady ruchu współdzielczego — wyd. Arcta.
Z. Wygodzina: Kobieta wiejska jako czynnik kulturalny i gospodarczy — wyd. Lwów 1916.
Hoche. O samokształceniu. — wyd. Arzta.

IV. Ćwiczenia praktyczne.

Celem ich danie praktycznych wzorów prowadzenia pracy społecznej i form życia publicznego oraz praktyczna stylistyka, potrzebna w życiu codziennem i pracy społecznej.

a) Jak prowadzić posiedzenia, zebrania i wiece. Przewodnictwo i kierownictwo obradami, wnioskami i rezolucje, prowadzenie protokołu. Na podstawie przygotowanego tematu i treści merytorycznej sami uczestnicy przeprowadzą zebranie tj. ukonstytuowanie, obrady, rezulucje i protokół.

b) Jak przygotować i wygłaszać odczyty, wykłady i wspólne czytania książek lub pism. Sposób opracowania tematu, korzystanie z materjałów, dyspozycja (rozkład) wykładu, sposób wygłaszania.

c) Stylistyka praktyczna, połączona z pokazami i ćwiczeniami pisemnemi. Znaczenie i sposób prowadzenia ksiąg administracyjnych w stowarzyszeniach (dziennik podawczy, księga członków, księga kasowa, sekretarjat i protokół posiedzeń). Korespondencja z władzami i stowarzyszeniami, podania. Sprawozdanie ze stanu i działalności, korespondencja do pism.

Literatura dla prelegentów.

Marjan Lutosławski: O sztuce obradowania i przewodniczenia zebraniom — wyd. Warszawa 1916.
Jan Kryspin Trzeciak: Co i jak robić w gminie? — wyd. Kraków 1913.
Rocznik kursów dla dorosłych — wyd. I. Warszawa 1919.
Ks. Sadowski: Jak przemawiać na zebraniach i zgromadzeniach? wyd. Poznań 1913.

UWAGA. Książki polecone dla uczestników dla uzupełnienia wiadomości, mieszczą się w wydanym przez Zarząd Główny T. S. L. spisie książek, poleconych na uzupełnienie bibliotek TSL. Dla więcej oczytanych nadają się też niektóre z podanych w spisie dla prelegentów; książki te powinny znajdować się w podręcznych bibljoteczkach dla prelegentów przy Kołach T. S. L.

Nowe polskie Towarzystwa oświatowe.

Polski Związek Szkolny w państwie czesko-słowackiem.

Z chwilą rozpadnięcia się Austrji pozostał szereg Kół TSL. poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, przedewszystkiem na Morawach i na Bukowinie. Koła TSL. na Morawach prowadziły pracę oświatową w roku 1918 i 1919 w dawniejszych formach organizacyjnych i współdziałały w pracach szkolnych z Zarządem Głównym TSL. Na żądanie jednak władz czeskich, które oświadczyły, że nie zezwolą na istnienie w swem państwie Kół TSL. zależnych od Zarządu Głównego w Krakowie, grożąc ich rozwiązaniem, Koła te musiały przystosować swą organizację do zmienionych stosunków politycznych.

Wzorując się na statucie TSL. opracowano statut „Polskiego Związku Szkolnego" na państwo czesko-słowackie, który po kilkakrotnem odrzucaniu celem poprawek, został na początku b. r. przez władze czeskie zatwierdzony. Statut przewiduje organizację Kół miejscowych i Zarząd Centralny w Morawskiej Ostrawie. Pierwszemi ogniwami tej nowej organizacji kulturalno-oświatowej poza granicami Rzeczypospolitej są przemienione na Koła „Polskiego Związku Szkolnego" dotychczasowe Koła TSL. w Mor. Ostrawie, Przywozie, Marjańskich Górach i Witkowicach. Niezawodnie w niedługim czasie przybędą nowe, skupiając ludność polską, pozostałą w państwie czesko-słowackiem.

Zadaniem Związku będzie, obok pracy i opieki kulturalno-oświatowej nad ludnością i młodzieżą polską, również opieka nad szkolnictwem polskiem, które pozostanie na terenie jego działalności. Dokładne ustalenie zakresu działalności tak pod względem terytorjalnym jak i co do programu pracy nastąpi po załatwieniu sprawy plebiscytu i przynależności państwowej Śląska Cieszyńskiego, oraz ułożeniu się stosunków polsko - czeskich i stanowiska szkolnictwa polskiego na Morawach.

Przekazanie środków pracy oświatowej, znajdujących się na terenie państwa czesko-słowackiego, a będących własnością TSL., nastąpi po ukonstytuowaniu się Zarządu Centralnego Polskiego Związku Szkolnego na najbliższym zjeździe delegatów Kół P. Z. S. w Mor. Ostrawie, na warunkach, ustalonych przez centralne organy obu Towarzystw.

Polska Macierz Szkolna Ziem Wschodnich.

W jesieni 1919 roku zostało powołane do życia nowe towarzystwo oświatowe „Polska Macierz Szkolna Ziem Wschodnich" z siedzibą Zarządu Centralnego w Wilnie (ul.Benedyktyńska 2-3). Pod tą nazwą jest Macierz nową organizacją, lecz jako instytucja kulturalno - oświatowa jest dalszym ciągiem prac i organizacji,

tworzonych przez Polaków na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej. Skutkiem prześladowań ze strony rządu rosyjskiego a potem częstych zmian powodowanych wypadkami wojennymi, poprzednie organizacje miały byt krótkotrwały. Za poprzedniczkę Macierzy należy uznać towarzystwo „Oświatę“ w Wilnie, zorganizowane w t. zw. „okresie wolnościowym“ za rządów rosyjskich we wrześniu 1906 roku. W przeciągu jednorocznej działalności „Oświata“ zorganizowała szereg bibljotek, czytelń, ochronek, odczytów, księgarń. Również intenzywną działalność rozwinęły prowincjonalne Koła „Oświaty“, rozmieszczone w całej Litwie. Pomyślny rozwój zwrócił jednak uwagę władz rosyjskich, które dopatrując się w działalności towarzystwa „niebezpieczeństwa“ dla państwa, zamknęły „Oświatę“ ukazem z d. 28 lutego 1908 r. wraz z wszystkiemi Kołami i instytucjami, powołanemi przez nią do życia. Praca oświatowa zeszła znowu w podziemia, a „Oświata“ działała w dalszym ciągu aż do czasu wojny jako organizacja tajna, by w okresie okupacji niemieckiej łącznie z innemi organizacjami wytworzyć „Komitet Edukacyjny“.

Komitet zajął się organizacją szkolnictwa polskiego na Litwie i Białorusi, utworzył kilkaset szkół powszechnych, kilkanaście szkół średnich i zawodowych. Szkoły zawodowe a częściowo średnie zostały przez Niemców w czasie okupacji zniesione. Po usunięciu okupantów i później inwazji bolszewickiej, utworzono przy Generalnym Komisarjacie Ziem Wschodnich Wydział Szkolny, który objął szkolnictwo, przedtem subwencjonowane, zaś Komitet Edukacyjny przystąpił do pracy oświatowej pozaszkolnej i modyfikując do tego zadania swą organizację, połączył się z innemi organizacjami oświatowemi, powstałemi na Litwie, stwarzając Polską Macierz Szkolną Ziem Wschodnich.

W dniach 4 i 5 b. r. zwołała Macierz pierwszy zjazd oświatowy w Wilnie z udziałem delegatów Kół prowincjonalnych i pokrewnych instytucji celem rozwinięcia organizacji Macierzy oraz ustalenia metod i form pracy oświatowej. Organizacja opiera się na wzorach T. S. L. (Zarząd Centralny, Związki okręgowe, Koła) a niezawodnie metody działalności kulturalno - oświatowej i kierunki pracy pójdą po linjach rozwoju TSL. wobec tego, że warunki i potrzeby są bardzo zbliżone do tych, w których T. S. L. pracuje na kresach, szczególniej wschodnich (ludność mieszana, obok Polaków i Litwinów Białorusini i Żydzi, również kwestja wyznaniowa w stosunku do katolików Litwinów oraz Białorusinów, częściowo katolickich, częściowo prawosławnych).

Doniosłość tej nowej placówki oświatowej możemy ocenić, gdy sobie uprzytomnimy ogrom spustoszenia, wyrządzonego nam przez rządy rosyjskie na Litwie po roku 1863. Kilkudziesięcioletnie, brutalne i systematyczne tępienie polskości na wszystkich polach życia narodowego i społecznego przyniosło nam wiele dotkliwych strat. Zupełny brak szkolnictwa polskiego, bezwzględny zakaz tworzenia towarzystw polskich wstrzymywał kulturalny

rozwój kraju. Wszelka praca, mająca na celu podtrzymanie ducha narodowego, musiała zejść w podziemia. Mimo ogromne niebezpieczeństwa i ofiary, liczne tajne organizacje prowadziły pracę nad podtrzymaniem i rozwojem świadomości narodowej i politycznej. Dzięki ich istnieniu i ofiarnej działalności, polskość na Litwie i Białorusi nietylko nie dała się zatrzeć, ale przetrwała czasy największego ucisku i prześladowań, aby po uzyskaniu swobody bujnie rozkwitnąć. To też po uzyskaniu swobody ruchów, choćby tak ograniczonej jak w okresie okupacji niemieckiej, społeczeństwo polskie na Litwie znalazło dość sił, energji i zapału w tworzeniu towarzystw i organizacji dla gospodarczej i kulturalnej odbudowy kraju, ale nawet wzięło początkowo na swe barki zadania organów publicznych w dziedzinie szkolnictwa powszechnego i średniego. A gdy przyszły władze polskie, aby obok obrony i zarządu tych ziem objąć kierownictwo oświaty szkolnej, Macierz wileńska powitała je odezwą do społeczeństwa z wezwaniem, że „winno wyjść na spotkanie wracającego w swe progi po wiekach gospodarza, winno go przywitać z chlebem, solą i winno dołożyć wszelkich usiłowań, by swoją pracą ofiarną, wytrwałą współdziałać w szerzeniu oświaty i kultury polskiej".

W tem wezwaniu mieści się program i zadanie Macierzy. Współdziałanie z władzami nad tworzeniem i rozwojem szkolnictwa, szeregowanie czynnych sił polskich do pracy nad szerzeniem oświaty i kultury, opieka nad wychowaniem młodzieży dla przygotowania szeregów przyszłych obywateli i pracowników. Pole pracy przed Macierzą ogromne, wdzięczne, lecz i trudne wobec ogromu zadań, obszaru działalności przy szczupłej jeszcze liczbie pracowników, których dopiero potrzeba jużto sprowadzać, jużto wychowywać, oraz niedostatku środków pracy oświatowej.

Na czele Macierzy, tak w Zarządzie Centralnym jak i w Kołach prowincjonalnych, stanęli jako prezesi i kierownicy wytrwali, wypróbowani działacze na polu społecznem i kulturalno-oświatowem, którzy prace te w różnych warunkach i formach prowadzą od wielu lat, przetrwali na swych posterunkach i okupację niemiecką i najazd bolszewicki. Zastęp ich zwiększyć winni przybywający na Litwę pracownicy, przedewszystkiem z szeregów nauczycielstwa, a prace Macierzy wspierać winny związki i towarzystwa kulturalno-oświatowe innych dzielnic. *A. Nowak.*

Wiadomości i sprawozdania.

T. S. L.-owcy w Sejmie. W Poznaniu ukazała się w opracowaniu Tadeusza Rzepeckiego książka „Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku" z życiorysami i podobiznami 311 posłów sejmowych, mapą okręgów wyborczych i tabelami oddanych głosów i siły stronnictw. W życiorysach podkreślono udział posłów w pracy społecznej. Z obecnego składu Sejmu 43 posłów brało

czynny udział w pracy T. S. L. a mianowicie: Załuska Jan (Zarz. Gł.), Dąbski Jan (Koło T. Kościuszki Lwów), Staniszkis Witold (akad. Kraków); Waszkiewicz Ludwik (akad. Kraków), Dr. Fichna Bolesław (przew. akad. Kraków), Dr. Dubanowicz Edward (akad. Lwów), Rataj Maciej (wicepr. Koła T. Kościuszki Lwów), Małupa Jan (przew. akad. Kraków), Dr. Kunicki Ryszard (Rada Nadz.), Dr. Bardel Franciszek (Zarz. Gł.), Dr. Grabski Stanisław (akad. Lwów), Maślanka Franciszek (Koło T. Kościuszki Kraków i Zarz. Gł.), Tabaczyński Tadeusz (przew. Zw. okr. Kraków i Zarz. Gł.), Rajski Józef (Koło Nowy Targ), Dr. Cwikowski Stanisław (Koło N. Sącz), Szymański Stanisław (przew. Koła Jasło i Zarz. Gł.), Witos Wincenty (Zarz. Gł. i Rada Nadz.), Bryl Jan (Koło T. Kościuszki Lwów), Dr. Kiernik Władysław (przewodn. Koła Bochnia i Zarz. Gł.), ks. Dr. Lubelski Józef (Koło Tarnów), Dr. Bobrowski Emil (Koło III. Kraków), Szmigiel Antoni (Koło Rzeszów), Pluta Andrzej (Koło Rzeszów), Dąbal Tomasz (Koło Sobów), Dr. Tarnawski Leonard (Koło Przemyśl), ks. Dr. Kotula Kazimierz (Koło Przemyśl), Dr. Głąbiński Stanisław (Zarz. Gł. i Rada Nadz.), Dr. Adam Ernest (przew. Zw. okr. Lwów i Zarz. Gł.), Dr. Buzek Józef (Koło Jeża Lwów), Gall Rudolf (Koło Tarnopol), Dr. Loewenstein Natan (Kolo im. Goldmanna Lwów), Dr. Skarbek Aleksander (Koło Rudki), Grzędzielski Władysław (przew. Zw. okr. Przemyśl), Dębski Władysław (Koło Złoczów), Zamorski Jan (Koło Tarnopol, Rada Nadz.), Godek Jan (Koło Husiatyn), Rączkowski Józef (Zarz. Gł.), Rząd Antoni (Koło VI. J. Słowackiego Kraków), Koczur Feliks (Koło Milówka), Dr. Matakiewicz Antoni (przew. Koło Tuchów), Sobek Jan (Koło Hanzlówka), Baworowski Jerzy (Koło Trembowla), Czerniewski Ludomir (akad. Kraków).

Przegląd literatury.

(Uwaga. W przeglądzie literatury uwzględniać będziemy przedewszystkiem książki i wydawnictwa, nadające się do uzupełnienia czytelń TSL., oraz do bibljotek dla prelegentów.

Kasper Wojnar. *Ilustrowana zwięzła historja Polski, jej odrodzenie i warunki rozwoju.* Wyd. im. T. Kościuszki 1920, str. 192. Treściwy przegląd dziejów Polski od czasów przedhistorycznych do stycznia 1920 r. Czasy porozbiorowe traktowane bardzo pobieżnie, zato w porównaniu z całością ostatnie lata, przebieg wojny światowej, usiłowania Polaków nad odbudową Państwa, traktat pokojowy w Wersalu i ziemie poddane plebiscytom są omówione obszerniej. Książka ozdobiona portretami królów i wybitnych mężów w dziejach Polski i w wypadkach ostatnich lat, oraz mapką ziem polskich. Pisana zwięźle lecz jasno i przystępnie, powinna znaleźć się we wszystkich bibljotekach ludowych i szkolnych, jako nagroda pilności dla dzieci;

przystępna w porównaniu z obecnemi wydawnictwami cena (20 marek) umożliwia jej rozpowszechnienie, na które najzupełniej zasługuje, a wydanie jej w obecnym czasie należy poczytać autorowi za rzetelną zasługę. *A. N.*

* * *

S t a n i s ł a w K u t r z e b a. *Trud budowy Polski jako jedności państwowej.* Nakładem autora, wyd. Kraków 1920, str. 24. Treść: Wstęp. I. Rozmiary zadania i nagłość jego wykonania. II. Zmysł państwowy. III. Jedność prawna. IV. Jedność gospodarcza. V. Pesymizmy i nadzieje.

Prof. Kutrzeba w bardzo treściwym wykładzie rozpatruje powyższe zagadnienia z gruntowną znajomością przedmiotu i obywatelską troską. W rozdziale II., o zmyśle państwowym, tj. zrozumieniu zadań i potrzeb państwa, a równocześnie poczucie obowiązków wobec tego państwa, podkreśla i omawia podstawowe cnoty obywatelskie: solidarności, posłuszeństwa, ofiarności i pracy. Broszura bardzo aktualna dla więcej oczytanych, znaleźć się winna w bibljotekach miejskich i bibl. dla prelegentów. *A. N.*

* * *

J ó z e f N i e ć k o. *Jak zorganizować okręgowy związek młodzieży wiejskiej?* Bibl. „Drużyny“ Nr. 31., wyd. Związku Młodz. Wiej., Warszawa 1920, str. 20. Praktyczny podręcznik, zastosowany do potrzeb organizacyjnych Związku młodzieży wiejskiej w b. Kongresówce; obok wskazówek jak należy organizować związki okręgowe omawia zadania, plan pracy i warunki rozwoju związku okręgowego, oraz podaje projekt budżetu rocznego. Polecamy do bibljotek wiejskich, bibljotek podręcznych prelegentów i jako materjał na kursach społecznych. *A. N.*

* * *

M a r j a D ą b r o w s k a. *O zjednoczonej Polsce, jej mieszkańcach i gospodarstwie.* Tow. wyd. Warszawa 1919, str. 110. Autorka w zwięzły lecz popularny sposób omawia geograficzne położenie Polski i bogactwa naturalne, ilość Polaków i ich rozsiedlenie, zajęcia ludności, oświatę, bogactwa kopalniane i gleby, przemysł w trzech zaborach, jego braki i potrzeby, rolnictwo i znaczenie reformy rolnej, przemysł rolniczy. oraz ogólne wskazówki dla rozwoju naszego przemysłu, handlu i rolnictwa. Przedmiot ujęty ściśle, lecz jasno i przystępnie. Książka nadaje się do bibljotek wiejskich i szkolnych, oraz bibljotek podręcznych dla prelegentów jako materjał wykładów i pogadanek. *A. N.*

Nakłady Zarządu Głównego T. S. L.

	M. f.
N. RAYSKI. Społem i zgodą	1·—
T. T. JEŻ. Uskoki, 3 tomy, powieść	14·—
— Dachijszczyzna, 2 tomy, powieść	14·—
DR. M. GAWLIK. Zygmunt Sierakowski	2·50
I. LESZKO. Waleryan Łukasiński	3·—
ST. RADZIKOWSKI. Powstanie Chochołowskie	1·—
M. WYSŁOUCHOWA. Kornel Ujejski	1·—
WŁ. BEŁZA. Katechizm dziecka polskiego	1·—
DR. Z. DASZYŃSKA-GOLIŃSKA. Spółki rolnicze i handlowe	2·—
DR. M. STĘPOWSKI. Setlementy angielskie i praca oświatowa	1·80
W. SIKORA. Zadania Towarzystwa Szkoły Ludowej	—·90
A. SIERPNIAK. Rządy niemieckie w Galicji	—·90
E. PASENDORFER. Historya polityczna 1863 roku	—·50
FERDYNAND KURAŚ. Dzwoń, chłopska pieśni (zbiór wierszy)	—·90
DR. TADEUSZ GRABOWSKI. Henryk Sienkiewicz	2·10
JAN SOLECKI. Książka do czytania	3·70
ZOFIA CIECHANOWSKA. O naczelniku Kościuszce	1·80
DR. M. STĘPOWSKI. Jak powstało T. S. L. i do czego dąży	3.—
Gwiazdka T. S. L. dla dziatwy polskiej	1·50
ZALESKI. Elementarz T. S. L.	2·—
TWARECKI. Domy Ludowe, ich znaczenie i potrzeba	4·—
ANTONI POPŁAWSKI. Nauka moralna	1·—
GOTKOWSKI. Kilka wstępnych słów o najpierwszej nauce elementarnej	1·—
DR. T. GRABOWSKI. Hugo Kołłątaj	1·—
M. SOKOLNICKI. Juliusz Słowacki wychowawcą narodowym	1·—
J. STROKOWA. O pracy oświatowej wśród kobiet wiejskich	1·—
I. LESZKO. Juliusz Słowacki, jego życie i czyny	1·80
SZALAY. Pan Tadeusz (streszczenie prozą)	1·—
— O ojcowiznę	1·—
DR. A. RZĄD. Czas życia krótki, kropnijmy wódki	1·—

Zarząd główny T. S. L. posiada: **Centralną składnicę książek,** zaopatrzoną obficie w książki dla czytelń szkolnych, ludowych, i miejskich; **wypożyczalnię przeźroczy** do skioptikonu; **formularze, druki, regulaminy** dla prowadzenia czytelń i wypożyczalń, **karty korespondencyjne, odznaki, nalepki** etc.

Redaktor: Andrzej Nowak. Nakładem Zarządu Gł. T. S. L.

Krakowska Drukarnia Nakładowa w Krakowie.